

TARYBŲ LIETUVOS BIBLIOTEKOS 1940—1941 METAIS

K. SINKEVICIUS

1940—1941 metai neišdildomi liks mūsų krašto istorijoje. Ilgus metus vilkusi išnaudotojų jungą, Lietuvos liaudis, Komunistų partijos vadovaujama, didžiosios rusų tautos padedama, nuvertė buržuazijos diktatūrą ir paėmė krašto likimo vairą į savo rankas. Visos liaudies vieningu balsavimu išrinktas Liaudies seimas savo pirmojoje sesijoje 1940 m. liepos 21—23 dienomis priėmė istorinės reikšmės deklaracijas, paskelbė Lietuvą Tarybų Socialistine Respublika, išreikšdamas darbo žmonių valią, prašė TSRS Aukščiausiąją Tarybą priimti LTSR į vieningą tarybinių tautų šeimą.

Tarybų valdžios atkūrimas Lietuvoje atidarė plačiausias perspektyvas kultūrai vystytis. Liaudies seimas nubrėžė didelius uždavinius kultūrinei revoliucijai respublikoje įvykdyti. Drg. A. Sniečkus Liaudies seimo Nepaprastojoje sesijoje sakė: „...Konstitucija laiduoja mūsų tautai visus galimumus plačiausiai vystyti savo tautinę kultūrą, tautinę pagal savo formą ir socialistinę pagal savo turinį. Tautinės kultūros plėtojimas pareikalauja naujų įstaigų, naujų darbų, nemažai teks ir čia pakelti buržuazijos užleistų dirvonų... Konstitucija laiduoja teisę į mokslą, į švietimą. Reikės naujų švietimo ir mokslo įstaigų. Bet ir tai savaime nepasidarys, ir šie uždaviniai pareikalauja daug energijos ir darbo“¹.

Sudėtinė kultūrinės statybos dalis buvo bibliotekos. Kartu su mokyklų tinklo plėtimu, kartu su kultūros bei suaugusiųjų švietimo įstaigų steigimu teko rūpintis ir knygos paskleidimu masėse.

Komunistų partija biblioteką laikė labai reikšminga liaudies masių švietimo bei auklėjimo įstaiga. Partija ir tarybų valdžios organai turėjo aiškiai leniningą direktyvą „taip pastatyti bibliotekininkystę Tarybų šalyje, kad tankus įvairių tipų bibliotekų tinklas laiku aptarnautų visus iki vieno gyventojus jiems reikalinga knyga, tenkintų vis augantį masių pareikalavimą žinių, plėstų jų akiratį, tenkintų jų poreikius“². Ši direktyva sėkmingai buvo vykdoma Tarybų Sąjungoje. Tuo metu šalyje jau buvo daugiau kaip 240 000 įvairių tipų bibliotekų su bendru fondu apie pusę milijardo knygų³.

¹ Liaudies seimo stenogramos. K., 1940, p. 190.

Крупская Н. К. Библиотечный труд. В., 1948, p. 5.

³ Зг. Библиотечное дело в СССР. М., 1957, с. 80.

Buržuazijos palikimas bibliotekų srityje buvo labai menkas. Stovėjusiems prie valstybės vairo žmonėms rūpėjo, tariant P. Cvirkos žodžiais, „ne knygos, ne bibliotekos, bet jų asmeninė gerovė, jų dvarai, jų puošnios vilos ir lėbavimai“⁴. Net Centrinė valstybinė biblioteka, reprezentuojanti visos Lietuvos bibliotekas, buvo nukišta į puošnių tautininkų rūmų rūsius, kur knygos kenkė ir potvyniai, ir kanalizacija, kur darbas buvo neįmanomas.

Bibliotekų išvystymu Lietuva buvo smarkiai atsilikusi nuo Tarybų Sąjungos ir netgi nuo kaimyninių buržuazinių kraštų. Antai bibliotekų įstatymas Latvijoje buvo priimtas 1922 m., Estijoje — 1924 m., Čekoslovakijoje — 1919 m., o Lietuvoje — tik 1936 m. Be Centrinės bibliotekos, iki 1936 metų tebuvo 17 masinių bibliotekų funkcijas vykančių valstybinių bibliotekų miestuose ir apskričių centruose. Visuomenei reikalaujant, bibliotekų įstatymas buvo priimtas, tačiau bent kiek platesnis bibliotekų tinklas nebuvo sukurtas. 1940 m. birželio mėn. Lietuvoje tebuvo 161 valstybinė masinė biblioteka⁵. Taigi beveik pusė visų valsčių centrų bibliotekų neturėjo, nekalbant apie kaimą. Be to, tuo metu įsteigtosios bibliotekos buvo skurdžios. 75 proc. visų bibliotekų turėjo fondus, kuriuose buvo mažiau kaip 1500 knygų. Visos masinės bibliotekos 1939 m. turėjo 258 000 knygų⁶.

Masinių bibliotekų knygų fondai buvo ne tik maži, bet ir tendencingai parinkti. Charakteringas šiuo požiūriu yra sąrašas knygų, išsiuntintų naujai steigiamoms bibliotekoms 1940 m. pavasarį. Šiame sąrašė suminėtos 548 knygos. Visą tarybinę literatūrą jame atstovauja... 4 knygos: I. Ilfo ir E. Petrovo „Vienaaukštė Amerika“ ir „Dvylika kėdžių“, A. Tolstojaus „Petras I“ ir M. Gorkio „Italijos vaizdai“. Šiame sąrašė veltui ieškotume P. Cvirkos „Žemės maitintojos“ ar kitų pažangių knygų. Užtat jame apstu „tautos vadų“ kūrinių bei šovininistinio šlamšto, religinės literatūros, tokios, kaip „Kristus ir žmogaus gyvenimas“, „Šventas Augustinas“ ir kitos. Taip buržuazijos valdomoje Lietuvoje buvo komplektuojamos bibliotekos. Ne be pagrindo žurnalas „Kultūra“ rašė: „... Į valstybines bibliotekas pasiųsta daugiausia šv. Kazimiero ir kitų katalikiškų leidyklų leidiniai. Jų nė karščiausios davatkos neskaito. Tuo tarpu bibliotekose nėra visos eilės tiek originalių, tiek ir verstinių pažangesnių autorių“⁷. Bibliotekose nebuvo ir bent kiek pažangesnės periodikos, tokių leidinių, kaip „Kultūra“, „Laisvoji mintis“ ir kt.⁸

Dėl šitokios masinių bibliotekų būklės jomis naudojosi labai nedidelė gyventojų dalis. Be to, įsirašydami į bibliotekas, skaitytojai turėjo palikti 5—10 litų užstatą, o už knygų skaitymą mokėti abonentinį mokesį. Todėl

⁴ Cvirka P. Raštai. T. 10. V., 1952, p. 383.

⁵ Žr. Lietuvos TSR Kultūros ministerijos archyvas (toliau — KMA), Svetimo ministerijos fondas (toliau — fondas SM), aprašas I, byla 8, l. 36—38.

⁶ Žr. Girdžius V. Tarybų Lietuvos kultūros-švietimo įstaigų darbo laimėjimai. V., 1950, p. 12.

⁷ Kasijus. Klerikalizmas ir konsolidacija.— Kultūra, 1940, Nr. 3, p. 230.

⁸ Žr. Dėl valstybinių bibliotekų šališkumo.— Kultūra, 1939, Nr. 12, p. 795.

neatsitiktinai 1939 m. visose bibliotekose tebuvo 13 938 skaitytojai⁹, kas tesudaro 0,4 proc. visų gyventojų. Ypač nedaug skaitytojų buvo iš darbininkų ir valstiečių tarpo. Pavyzdžiui, 1938 m. iš valstybinių masinių bibliotekų skaitytojų tik 3,9 proc. sudarė darbininkai, o 8 proc.— „ūkininkai“¹⁰.

Keisti bibliotekų pobūdį, iš esmės kurti naują, tarybinę biblioteką — toks uždavinys iškilo partinėms ir tarybinėms organizacijoms jau pirmaisiais tarybų valdžios mėnesiais. Kalboje per radiją to meto švietimo ministras A. Venclova pabrėžė, kad „teatrų, muziejų, bibliotekų ir kitų panašaus pobūdžio įstaigų veikla bus tvarkoma taip, kad jos nebetarnautų, kaip iki šiol, turtingų sluoksnių užgaidoms, bet atitiktų plačiųjų liaudies masių kultūrinio auklėjimo uždavimus. . . Ypatingas dėmesys skiriamas viešųjų bibliotekų reikalui“¹¹.

Dar 1913 m. V. Leninas savo straipsnyje „Ką galima padaryti liaudies švietimui“ reikalavo padaryti bibliotekas „prieinamas ne mokslininkų, profesorių ir pan. specialistų cechui, o masei, miniai, gatvei, laikyti viešosios bibliotekos pasididžiavimu ir garbe ne tai, kiek joje yra retenybių, kiek yra kokių nors XVI amžiaus leidinių arba X amžiaus rankraščių, o tai, kaip plačiai yra pasklidusios knygos liaudyje, kiek yra pritraukta naujų skaitytojų, kaip greit yra patenkinamas bet kuris knygos poreikavimas, kiek knygų yra išduota į namus. . .“¹² Šis straipsnis buvo išverstas į lietuvių kalbą ir dar 1940 m. vasarą atspausdintas žurnale „Bibliografijos žinios“ (Nr. 5). Lenino mintys buvo direktyva tiek bibliotekininkams, tiek ir vadovaujantiems darbuotojams, organizuojant ir tvarkant bibliotekas.

Naujos bibliotekos kūrimą respublikoje palengvino tai, kad buvo galima pasimokyti iš brolišųjų respublikų, perimti jų patyrimą „Dabar mums bus lengviau dirbti,— vedamajame straipsnyje apie bibliotekininkų uždavinius rašė „Bibliografijos žinios“.— Esant reikalui, galėsime pasitarti ir pasimokyti iš prityrusių bibliotekų ir bibliografijos darbe draugų, dirbančių Maskvoje, Leningrade, Minske, Kijeve ir kituose TSR Sąjungos centruose. Galėsime pasinaudoti jų patyrimu, sėkmingai išvengti nereikalingų klaidų bibliotekų pertvarkymo darbe, pasimokyti bibliotekininkystės mokyklose ir institutuose, susipažinti su bibliotekomis ir suaugusių švietimo įstaigomis. . .“¹³

Tarybinių bibliotekų sistemoje svarbiausias yra valstybinių masinių bibliotekų tinklas. Šios bibliotekos išdėstomos šalyje pagal geografinį-administracinį principą. Pagrindinis jų uždavinys — aptarnauti knyga skaitytojus pagal jų gyvenamąją vietą, vykdyti platų propagandinį bei švietimo darbą.

⁹ Zr. Girdžius V. Tarybų Lietuvos kultūros-švietimo įstaigų darbo laimėjimai, p. 11.

¹⁰ Zr. Rimantas J. Bibliotekos liaudies kultūros darbe.— Lietuvos aidas, 1940, liepos 6.

¹¹ Venclova A. Mokslas turi būti prieinamas visiems.— Tiesa, 1940, liepos 15.

¹² Leninas V. I. Raštai. T. 19. V., 1953, p. 253.

¹³ Bibliotekininkų uždaviniai Lietuvos Tarybų Socialistinėje Respublikoje. (Vedamasis).— Bibliografijos žinios, 1940, Nr. 5, p. 130.

Šių bibliotekų tinklo kūrimui mūsų respublikoje ir buvo skiriama daugiausia dėmesio 1940—1941 metais.

Valstybinių masinių bibliotekų kūrimu tiesiogiai rūpinosi ir šiam darbui vadovavo Svetimo ministerija — vėliau Svetimo liaudies komisariatas. Komisariato struktūroje veikė Suaugusiųjų švietimo valdyba, o nuo 1941 m. kovo mėn.— specialiai organizuota Politinio švietimo valdyba. Daug dėmesio masinių bibliotekų kūrimui skyrė vietinės partinės bei visuomeninės organizacijos, tarybiniai organai, respublikinė spauda.

Jau 1940 m. liepos mėn. švietimo ministras A. Venclova pareiškia spaudoje, kad ateityje bibliotekų būsią apie 2000¹⁴. Ir tai suprantama. Tik šitaip išplėtus bibliotekų tinklą, galima padaryti knygą realiai prieinamą kiekvienam piliečiui.

Valstybinių masinių bibliotekų tinklą pradėta plėsti jau 1940 m. Metų pabaigoje respublikoje buvo 200 bibliotekų. 1941 metais bibliotekų tinklą buvo numatyta išplėsti iki 325, pasiekti, kad kiekviename valsčiaus centre būtų valstybinė masinė biblioteka¹⁵. Šis planas buvo sėkmingai vykdomas.

Lietuvos TSR LKT 1940 m. priėmė nutarimą Nr. 440, pagal kurį nuo 1941 sausio 1 d. visas masinių bibliotekų finansavimas, išskyrus kreditus knygoms įsigyti, buvo perduotas miestų ir apskričių vykdomųjų komitetų liaudies švietimo skyriams. Ši decentralizacija, skatinusi vietinę iniciatyvą, turėjo teigiamos reikšmės, plečiant bibliotekų tinklą.

Tikslių duomenų apie masinių bibliotekų tinklą 1941 m. birželio 22 diena nesama. Kaip rodo archyvo dokumentai, jau vasario mėn. respublikoje buvo 232 bibliotekos¹⁶. Svetimo liaudies komisaro pavaduotojo birželio 11 d. aplinkraštyje Nr. 18535 minima 241 biblioteka. Yra išlikęs ir vardinis 241 valstybinės masinės bibliotekos sąrašas, neabejotinai priklausęs tarybiniam 1941 metų laikotarpiui, nors ir neturįs konkrečios datos¹⁷.

Turint galvoje bibliotekų tinklo plėtimo tempus, reikia manyti, kad 1941 m. birželio 22 d. respublikoje jau buvo apie 250 masinių bibliotekų. Tos nuomonės yra buvę ir Bibliotekų skyriaus darbuotojai, 1944 m. išlaisvinus respubliką¹⁸. Vėlesnėje pokarinėje literatūroje buvo minimas ir kitas masinių bibliotekų tinklo rodiklis — 231¹⁹. Minėtieji archyviniai dokumentai rodo, kad tas skaičius nėra tikras.

Sudėtinė valstybinių masinių bibliotekų tinklo plėtimo dalis buvo knygų fondų sukaupimas. Buržuaziniam režimui griūvant, likę bibliotekų knygų fondai buvo ir maži, ir netinkami savo turiniu. Juos reikėjo valyti nuo klerikalinės ir šovinistinės literatūros. Fondus ypač reikėjo papildyti nau-

¹⁴ Zr. Bibliotekininkų uždaviniai Lietuvos Tarybų Socialistinėje Respublikoje. (Vedamasis).— Bibliografijos žinios, 1940, Nr. 5, p. 130.

¹⁵ Zr. Svetimas 1941 m. plane.— Mokykla ir gyvenimas, 1941, Nr. 13, p. 620.

¹⁶ Zr. KMA, fondas SM, aprašas 1, byla 8, l. 30.

¹⁷ Zr. ten pat, byla 12, l. 19—22.

¹⁸ Zr. KMA, Kultūros-švietimo įstaigų komiteto fondas (toliau — fondas K), aprašas 2, byla 75, l. 1.

¹⁹ Zr. G i r d ž i u s V. Tarybų Lietuvos kultūros-švietimo įstaigų darbo laimėjimai, p. 15.

ja tarybine literatūra. To meto periodinėje spaudoje skaitytojai nuolatos nusiskųsdavo, kad bibliotekose trūksta naujos literatūros.

Naujais leidiiais bibliotekas centralizuotu būdu aprūpindavo Švietimo liaudies komisariatas. Jau 1940 m. rugpiūčio mėn. bibliotekoms buvo išsiuntinėtos „Liaudies seimo stenogramos“, eilė politinių brošiūrų, plakatų. Lapkričio mėn. bibliotekos gavo V. Katajevo knygą „Aš — darbo liaudies sūnus“, „TSRS geografiją“ ir kitas knygas. 1941 m. bibliotekoms kas mėnesį buvo siunčiama po vieną—dvi naujų LTSR Valstybinės leidyklos išleistų knygų siuntas. Bibliotekoms komplektuoti valstybės biudžetas 1941 m. buvo skyręs 3 390 000 rb.²⁰

Neįkainojamą pagalbą, kaupiant tarybinės knygos fondus, mūsų bibliotekoms suteikė broliškosios respublikos. Tarybų Sąjungos Rašytojų sąjunga nutarė Moldavijos ir Pabaltijo respublikų bibliotekoms Maskvoje, Leningrade, Kijeve, Charkove ir kituose miestuose 1940 m. rudenį surinkti 200 000 įvairaus turinio knygų²¹. Leningrado bibliotekos Pabaltijo bibliotekoms buvo numatiusios skirti apie 100 000 knygų²². Iš broliškųjų respublikų knygų gavo įvairios bibliotekos. Antai Centrinė valstybinė biblioteka gavo 2500 kg tarybinės literatūros siuntą²³. Knygos buvo siunčiamos ir Švietimo liaudies komisariato vardu, kad šis savo nuožiūra išdalytų jas bibliotekoms. Vien tik 1941 m. birželio mėn. Švietimo liaudies komisariatas iš Maskvos, Baku ir kitų miestų gavo 9000 knygų²⁴.

Iš broliškųjų respublikų buvo gaunamos knygos rusų kalba, daugiausia — marksizmo-leninizmo klasikų, rusų klasikinės literatūros bei tarybinių autorių veikalai. Šie leidiniai mūsų jaunoms bibliotekoms buvo labai praverčiai.

Žymus to laikotarpio masinių bibliotekų fondų papildymo šaltinis buvo dvarų bei panaikinamų organizacijų bibliotekos. Išdalijant dvarus, panaikinant kai kurias organizacijas, pagal nuostatus likviduotosios bibliotekos kartu su joms priklausančiu inventoriumi perėjo Švietimo liaudies komisariato žinion ir turėjo būti perduodamos vietos valstybinėms masinėms bibliotekoms, o jei tokių nebuvo,— mokyklų bibliotekoms.

Jau 1940 m. rugpiūčio mėn. švietimo ministras paskiria specialią komisiją likusioms be savininkų knygoms globoti ir tvarkyti. Ši komisija rūpinosi knygų perėmimu bei paskirstymu bibliotekoms.

Ypač daug knygų sutelkė Vilniaus bibliotekos. Vilniuje ir jo apylinkėse buvo surinkta arti 100 000 tomų knygų, albumų, periodinių leidinių ir kt. Į Vilnių buvo atgabentos Kirtimų, Jašūnų, Kučkuriškių, Nemiežiaus dvarų bibliotekos²⁵. Žymi surinktųjų knygų dalis pateko į Vilniaus mokslines bibliotekas.

²⁰ Zr. 3 729 000 rubli dla bibliotek publicznych.— Prawda Wileńska, 1941, 23 marca.

²¹ Zr. Knygos naujoms tarybų respublikoms.— Tiesa, 1940, rugs. 13.

²² Zr. Biblioteki dla Bałtyckich Republik Sowetskich.— Prawda Komsomolska, 1940, 7 grudnia.

²³ Zr. Ramutis K. Kauno Centrinėje valstybinėje bibliotekoje.— Tarybų Lietuva, 1941, geg. 23.

²⁴ Zr. Вильнюсский день. — Труженик, 1941, 12 июня.

²⁵ Zr. Apsaugomi kultūros paminklai.— Vilniaus balsas, 1940, spalio 13.

Surinktųjų knygų vertė, žinoma, buvo labai nevienoda. Jų tarpe buvo literatūros klasikų veikalų, informacinių leidinių, žodynų, enciklopedijų ir kt. Tačiau žymią knygų dalį sudarė menkaverčiai romanai, bulvarinė literatūra. Daug knygų buvo užsienio kalbomis: vokiečių, prancūzų, anglų. Masinių bibliotekų darbuotojams teko atlikti didžiulį darbą — iš visos surinktų knygų masės atrinkti tai, kas gali būti prieinama ir naudinga jų skaitytojams.

Visų šių priemonių dėka masinių bibliotekų fondai augo sparčiai. 1940 m. pabaigoje juose jau buvo apie 630 000 knygų²⁶, o 1941 m. birželio mėn.— apie 750 000 knygų²⁷.

Pokarinėje literatūroje buvo minimas ir kitas 1941 m. birželio mėn. masinių bibliotekų fondų rodiklis — 423 800 knygų²⁸. Jis nėra tikslus. Netgi jei prie 1939 m. bendrojo fondo — 258 000 knygų — pridėsime tik tai, ką sukaupė Vilniaus masinės bibliotekos, suorganizuotos 1940—1941 metais, — 178 760 knygų²⁹, ir tai gausim aukštesnį rodiklį, negu paminėtasis (258 000 + 178 760 = 436 760).

Tuo metu, vykdant lenininius nurodymus bei sekant tarybinių bibliotekų pavyzdžiu, masinių bibliotekų durys plačiai atidaromos skaitytojams. Jau 1940 m. liepos mėnesį panaikinamos tokios buržuazinės institucijos, užkertančios knygoms kelią į liaudį, kaip abonentinis mokestis ir užstatų sistema. Kiek vėliau, spalio mėn., prie visų bibliotekų organizuojamos skaityklos, užprenumeruojama joms respublikinė ir visasąjunginė periodinė spauda.

Naujos gyvenimo sąlygos kėlė visuomenės susidomėjimą spausdintu žodžiu, knyga. Keitėsi knygų funkcijos, ji tapo artima ir suprantama liaudžiai. Kilo bibliotekų autoritetas. Bibliotekose skaitytojas rasdavo atsakymą į jį jaudinusius klausimus. Skaitytojų bibliotekose sparčiai daugėjo. 1940 m. pabaigoje valstybinėse masinėse bibliotekose buvo 60 331 skaitytojas, t. y. beveik 4,4 karto daugiau negu 1939 metais. Per metus skaitytojams buvo išduota 1 042 568 knygos, iš kurių beveik 200 000 — visuomeninio bei mokslinio turinio. Daugėjo skaitytojų darbininkų. Pavyzdžiui, iš 690 621 atsilankymo, 1940 m. užregistruoto bibliotekų skaityklose (iki rugsėjo mėn. skaityklos buvo tik prie 40 bibliotekų), 105 327 atsilankymų buvo skaitytojų — darbininkų ir amatininkų³⁰.

Skaitytojų smarkiai daugėjo ir 1941 metais. Didėjo bibliotekininkų aktyvumas. Buvo pradėtos organizuoti kilnojamosios bibliotekėlės. Gegužės pirmosios garbei tarp bibliotekų prasidėjo socialistinis lenktyniavimas, kurio vienas iš pagrindinių įsipareigojimų buvo pritraukti daugiau naujų skaitytojų.

Suvestinių statistinių duomenų apie masinių bibliotekų skaitytojų skaičių 1941 m. birželio 22 diena nesama. Jį galima nustatyti, tik remiantis atskirų bibliotekų pavyzdžiais ir pagal bendrus skaitytojų skaičiaus augi-

²⁶ Zr. LTSR bibliotekos.— Darbininkų žodis, 1941, bal. 1.

²⁷ Zr. Bibliotekų temomis.— Tiesa, 1944, rugs. 23.

²⁸ Zr. Girdžius V. Tarybų Lietuvos kultūros-švietimo įstaigų darbo laimėjimai, p. 15.

²⁹ Zr. Vilniaus mieste veikia 8 viešosios bibliotekos.— Vilniaus balsas, 1941, bal. 26.

³⁰ Zr. LTSR bibliotekos.— Darbininkų žodis, 1941, bal. 1.

mo tempus. Antai Dūkšto biblioteka 1940 m. pabaigoje turėjo 100 skaitytojų, o 1941 m. balandžio mėn.—174³¹. Vilniaus 1-osios bibliotekos skaitytojų per 1941 m. vasario—balandžio mėnesius padaugėjo du kartus³². Šiaulių biblioteka 1940 m. birželio mėn. turėjo 413 skaitytojų ir išduodavo jiems kasdien vidutiniškai po 99 knygas, o 1941 m. gegužės mėn.—2416 skaitytojų ir išduodavo vidutiniškai po 580 knygų³³. Per tą patį laikotarpį Luokės valsčiaus bibliotekos skaitytojų padaugėjo nuo 73 iki 424³⁴. Yra ir daugiau panašių pavyzdžių. Iš to negalima nustatyti tikslaus skaitytojų skaičiaus, tačiau tai leidžia manyti, kad karo išvakarėse Respublikos masinės bibliotekos galėjo turėti iki 100 000 skaitytojų.

Valstybinių masinių bibliotekų veikla dar negalėjo pasiekti kaimo, pagrindinės valstiečių masės. Tuo tarpu būtinai reikėjo įtraukti į kultūrinį gyvenimą ir valstiečių mases, sudaryti joms galimybes šviestis ir mokytis, nunešti į kaimą spausdintą bolševikinį žodį. Apie tai kalbama tiek LKP V suvažiavimo, tiek ir kituose to laikotarpio dokumentuose.

Norint operatyviai išspręsti šį klausimą, 1941 m. pradėta steigti pirkias-skaityklas. Valsčių centruose, miesteliuose ir stambiuose kaimuose jau 1941 m. buvo numatoma įsteigti 580 pirkių-skaityklų³⁵; tam tikslui buvo išskirta 2 338 000 rublių³⁶. Pirmosios 398 pirkios-skaityklos buvo steigiamos balandžio—gegužės mėn.³⁷. Kiekvienai pirkiai-skaityklai buvo užprenumeruota po 15 pavadinimų laikraščių ir žurnalų, komplektuojamos politinės literatūros bibliotekėlės. Buvo numatyta parūpinti joms radijo imtuvus ir kitą kultūrinį inventorių.

1940—1941 metais buvo kuriamas ir profsąjunginių bibliotekų tinklas. Susikūrusios profsąjungos, rūpindamosi kultūriniu darbo žmonių aptarnavimu, daug dėmesio skyrė knygoms platinti, bibliotekoms. Prie steigiamų profsąjunginių klubų kaip taisyklė buvo steigiamos ir bibliotekos. Bibliotekas organizavo ir fabrikiniai komitetai. Jau 1940 m. spalio mėn. prie 15 Vilniaus fabričių veikė bibliotekos su bendru 5000 knygų fondu³⁸. Vilniuje įsteigiama taip pat stambi, vėliau sukaupusi iki 30 000 tomų fondą, Centrinė profsąjungų biblioteka³⁹. Lapkričio mėn. Vilniuje įsteigta Centrinė geležinkelininkų profsąjungos biblioteka, karo išvakarėse turėjusi apie 10 000 knygų fondą ir aptarnavusi 1150 skaitytojų⁴⁰.

³¹ Žr. J a k a i t i s V. Dūkšto viešosios bibliotekos-skaityklos veikla.—Tarybų Lietuva, 1941, bal. 19.

³² Žr. Vilniaus viešojoje valstybinėje bibliotekoje Nr. 1.—Vilniaus balsas, 1941, geg. 24.

³³ Žr. В о л ь п е И. Шяуляйская государственная библиотека.—Труженик, 1941, 30 мая.

³⁴ Žr. M a c i k a s J. Reikia daugiau susidomėti valstybinėmis bibliotekomis.—Tarybų Lietuva, 1941, geg. 23.

³⁵ Žr. Svietimas 1941 m. plane.—Mokykla ir gyvenimas, 1941, Nr. 13, p. 620.

³⁶ Žr. KMA, fondas ŠM, aprašas 1, byla 8, l. 45.

³⁷ Žr. Gegužės 1 d. LTSR atidaromos 398 pirkios-skaityklos.—Tarybų Lietuva, 1941, bal. 20.

³⁸ Žr. Vilniaus žinios.—Darbininkų žodis, 1940, spalio 30.

³⁹ Žr. Открыта Центральная библиотека профсоюзов.—Труженик, 1941, 22 мая.

⁴⁰ Žr. Я н о в с к и й Я. Библиотеки связистов и железнодорожников.—Труженик, 1941, 24 апр.

1941 m. gegužės mėn. Vilniuje buvo iškilmingai atidaryta biblioteka prie žemės ūkio darbininkų profsąjungos klubo ⁴¹. Po atidarymo 9 tarybinams ūkiams buvo įteiktos kilnojamosios bibliotekos. Ši profsąjunga eilėje tarybinių ūkių turėjo ir stacionarines bibliotekas. Antai penkiuose Šiaulių apskrities tarybiniuose ūkiuose buvo profsąjunginės bibliotekos.

Bibliotekas steigė įvairios profsąjungos. Kaip buvo atžymėta 1941 m. pavasarį vykusiuose profsąjungų suvažiavimuose, valstybinių įstaigų darbuotojų profsąjunga turėjo 12 bibliotekų ⁴², medicinos darbuotojų profsąjunga — 10 ⁴³, prekybos ir visuomeninio maitinimo darbuotojų profsąjunga — 12 bibliotekų ⁴⁴ ir t. t.

Profsąjungų bibliotekos buvo komplektuojamos, tiek panaudojant profsąjungų bei įmonių lėšas, tiek ir perimant knygas iš ankstesnių bibliotekų. Sukomplektuojant profsąjungų bibliotekas, žymią pagalbą suteikė ir broliškosios respublikos. 1941 m. kovo 17 d. Centrinė profsąjungų biblioteka gavo 102 dėžių knygų siuntą — apie 25 000 knygų ⁴⁵. Dalis knygų buvo paliktos Centrinėje bibliotekoje, kitos — perduotos įvairioms profsąjungų bibliotekoms. Knygų iš broliškųjų respublikų gaudavo ir kitos profsąjungų bibliotekos. Pavyzdžiui, kovo mėn. geležinkelininkų profsąjunginė biblioteka gavo daugiau kaip 3000 knygų ⁴⁶.

Suvestinės statistikos apie profsąjungines bibliotekas, jų tinklą bei knygų fondus nesama. Sprendžiant iš esamų fragmentinių duomenų, reikia manyti, kad karo išvakarėse šių bibliotekų jau buvo 300—400. Išskyrus vieną kitą centrinę, tai buvo dar nestambios bibliotekos, tačiau labai reikšmingos ir populiarios darbininkų tarpe. To meto periodinėje spaudoje gausu pranešimų apie atidaromas bibliotekas, turinčias po 40—60—100 knygų. Antai Vilniuje 1941 m. birželio mėn. buvo, neskaitant centrinių bibliotekų apie 150 profsąjunginių bibliotekų, turinčių 35 000 knygų fondą ⁴⁷.

1940—1941 metų laikotarpis svarbus ir mokslinių bibliotekų istorijoje. Įsteigiama naujų šio tipo bibliotekų. Susikūrus LTSR Mokslų akademijai, 1941 m. pradžioje buvo įsteigta stambi Mokslų akademijos Centrinė biblioteka. Jos pradinį fondą sudarė buvusi Vrublevskių vardo biblioteka, Mokslo bičiulių draugijos biblioteka, Evangelikų-reformatų sinodo

⁴¹ Зг. Горный А. Библиотеки для сельскохозяйственных рабочих. — Труженик, 1941, 16 мая.

⁴² Зг. Respublikinis valstybinių įstaigų darbuotojų profsąjungos suvažiavimas. — Darbininkų žodis, 1941, geg. 13.

⁴³ Зг. Prasidėjo medicinos darbuotojų profsąjungos delegatų respublikinis suvažiavimas. — Darbininkų žodis, 1941, geg. 11.

⁴⁴ Зг. Respublikinis, prekybos ir visuomeninio maitinimo darbuotojų profsąjungos suvažiavimas. — Darbininkų žodis, 1941, geg. 8.

⁴⁵ Зг. Р а н е к В. Sto dwie skrzynie książek. — Prawda Wileńska, 1941, 22 marca.

⁴⁶ Зг. Biblioteka dla kolejarzy. — Prawda Wileńska, 1941, 30 marca.

⁴⁷ Зг. Vilniaus profsąjungų politinis-kultūris darbas. — Darbininkų žodis, 1941, birž. 7.

biblioteka ir kitos. Biblioteka buvo sparčiai komplektuojama; karo išvakarėse ji jau turėjo 380 000 knygų⁴⁸.

Siekiant surinkti medicininę literatūrą į vieną vietą, aprūpinti ja medicinos darbuotojų personalą ir padėti kelti jų kvalifikacijas, pavasarį Lietuvos TSR Sveikatos apsaugos liaudies komisariatas padėjo organizuoti Valstybinę medicinos mokslų biblioteką Vilniuje su skyriumi Kaune⁴⁹.

Smarkiai išplėtė savo veiklą jau buvusios mokslinės bibliotekos, Vilniaus Valstybinio universiteto biblioteka sutvarkė savo fondus, per vienerius metus papildė juos 100 000 knygų. Keletą kartų išaugo Centrinės valstybinės bibliotekos knygų fondai. Žymiai buvo padidinti šios bibliotekos etatai. Pagal broliškųjų respublikų respublikinių bibliotekų pavyzdį pradėta ruošti jos nauja struktūra. Centrinei bibliotekai buvo išskirtos papildomos patalpos, tiesa, nepritaikytos, laikinos, esančios ne vienoje vietoje. Surasti šiai bibliotekai tinkamas patalpas buvo neatidėliojamas uždavinys. Apie tai ne kartą rašė periodinė spauda, tuo buvo rūpinamasi, tačiau netrukus prasidėjo Didysis Tėvynės karas, ir patalpos bibliotekai buvo išskirtos tik 1944 metais, tuojau pat po Kauno išvadavimo.

1941 m. Lietuvos Respublikoje buvo išskirtas visasąjunginis privalomas neapmokamas spaudinių egzempliorius. Jis siunčiamas Centrinei valstybinei bibliotekai. Visa tai, kas išleidžiama Tarybų Sąjungoje, pradeda kauptis Centrinėje bibliotekoje. Ir nors pradžioje nebuvo reikiamos organizacijos ir sąlygų, biblioteka nesugebėjo operatyviai tvarkyti privalomąjį egzempliorių ir pateikti jį skaitytojams⁵⁰, vis tik tai kėlė jos autoritetą skaitytojų ir kitų bibliotekų tarpe.

Buvo sutvarkytas ir respublikinio privalomojo egzemplioriaus klausimas. Valstybinei bibliografinėi registracijai aprūpinti ir visų LTS Respublikoje išleidžiamų spaudos veikalų statistinei apskaitai vykdyti, taip pat stambesnėms valstybinėms bibliotekoms komplektuoti LTSR LKT 1941 m. balandžio 28 d. nutarimu įpareigojo poligrafines įmones teikti privalomus spaudos veikalų egzempliorius: Centrinei valstybinei bibliotekai — po 2 egz., Mokslų akademijos Centrinei bibliotekai, Vilniaus Valstybinio universiteto ir Kauno Valstybinio universiteto bibliotekoms — po 1 egz.

Pasikeitė bibliografinio darbo būklė respublikoje. „Bibliografijos žinios“ tampa valstybinės bibliografinės registracijos organu. Jose įvedama literatūros klasifikacija pagal TSRS bibliotekose priimtas L. Tropovskio klasifikacijos lenteles. Vykdomi paruošiamieji darbai respublikiniams Knygų rūmams organizuoti.

Nauji bibliotekų vystymo uždaviniai reikalavo naujų darbuotojų, naujos rūšies kadru. Buržuazija bibliotekininką traktavo kaip techninį išduodamą bei priimamą knygų, užstatų ir abonentų mokesčių registratorių.

⁴⁸ Zr. Ivaškevičius A. Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinė biblioteka, V 1959, p. 7—8.

⁴⁹ Zr. Steigiamą medicinos biblioteką.— Tiesa, 1941, birž. 11.

⁵⁰ Dargvainis V. Centrinėje Valstybinėje Bibliotekoje negalima naudotis Tarybine spauda.— Tiesa, 1941, vas. 26.

Visą bibliotekininkystės mokslą per 20 buržuazijos valdymo metų tesudarė dveji dvisavaitiniai bibliotekininkų kursai.

Visai kitokia tarybinės bibliotekininkystės pažiūra į bibliotekininką. „Bibliotekininkas — darbo širdis“, — sako N. K. Krupskaja. — Jis turi mokėti prieiti prie masių, dirbti su mase, žinoti jos poreikius, mokėti kreipti jos interesus į tam tikrą vagą. . . Tarybinis bibliotekininkas turi būti žmogus išsilavinęs ir politiškai pakaustytas, tarybinis bibliotekininkas — atsakingas socialistinės statybos dalyvis“⁵¹.

Plečiant bibliotekų tinklą, į knygos propagavimo darbą įsijungdavo vis daugiau jaunimo. Karo išvakarėse jauni darbuotojai sudarė iki 75 proc. visų bibliotekininkų masinėse bibliotekose. Į bibliotekas atėjo dirbti didžiulis komjaunimo būrys — žmonės, turį daug entuziazmo ir norų nešti knygą į mases, bet nežiną bibliotekinio darbo metodikos. Siems darbuotojams reikėjo smarkiai pasimokyti. Mokytis teko ir „seniems“ bibliotekininkams. „Bibliografijos žinios“ šiuo reikalu rašė: „Naujame gyvenime mus laukia ir naujos pareigos. . . Dirbantiems visų rūšių bibliotekose draugams ir draugėms teks skubiai pasirengti naujam darbui. Reikia tuojau imti studijuoti VKP istorijos kursą, marksizmo-leninizmo klasikus, literatūrą, auklėjančią žmogų komunizmo dvasia. Be tokio pasirengimo ar organizuojamuose kursuose, ar savišvietos keliu ateityje negalima bus sėkmingai dirbti bibliotekoje“⁵².

Didelį auklėjamąjį darbą bibliotekininkų tarpe dirbo partinės organizacijos ir profesinė sąjunga. Bibliotekų darbuotojai buvo kviečiami dalyvauti istorinių datų minėjimuose, klausyti paskaitų. Buvo organizuojami rateliai partijos istorijai studijuoti.

Didelę pagalbą bibliotekoms suteikė respublikinė periodinė spauda. Laikraščiai atspausdino eilę straipsnių apie bibliotekas, jų darbą ir uždavinius, supažindino mūsų bibliotekininkus su tarybinių bibliotekų laimėjimais. Buvo perspausdinti „Pravdos“ bei „Izvestijų“ vedamieji straipsniai apie bibliotekas ir kultūros-švietimo darbą. Nemaža pagalbines medžiagos spausdino ir „Bibliografijos žinios“. 1941 m. bibliotekoms buvo užprenumeruoti žurnalai „Красный библиотечарь“ ir „Политпросвет-работа“.

Norint pakelti bibliotekininkų kvalifikacijas ir mobilizuoti juos eiliniams uždaviniams vykdyti, 1941 m. pradėta praktikuoti bibliotekininkų seminarai apskrityse, vadinti tada suvažiavimais. Tokie seminarai įvyko Kauno⁵³ ir Panevėžio⁵⁴ apskrityse. Spaudoje buvo keliamas ir respublikinio bibliotekininkų suvažiavimo klausimas. „Reikėtų ruošti bibliotekų vedėjų suvažiavimus, kuriuose būtų nagrinėjami knygų ir laikraščių skaitymo propagandos būdai. Liaudis dar mažai naudojasi skaityklomis ir kny-

⁵¹ Krupskaja N. K. Bibliotekinis darbas. V., 1948, p. 8.

⁵² Bibliotekininkų uždaviniai Lietuvos Tarybų Socialistinėje Respublikoje. (Vedama sis). — Bibliografijos žinios, 1940, Nr. 5, p. 129—130.

⁵³ Žr. Kauno apskr. kultūros židinių vadovų ir bibliotekų vedėjų suvažiavimas. — Tarybų Lietuva, 1941, sausio 7.

⁵⁴ Žr. Z a d l a u s k a s T. Iš liaudies bibliotekų veiklos. — Tarybų Lietuva, 1941, birž. 6.

gomis, o be propagandos geresnių rezultatų nepasieksime“, — rašė „Tarybų Lietuva“⁵⁵.

Tačiau apskritai bibliotekininkų perauklėjimas vyko lėtai. Dar nebuvo centrų, kurie rūpintųsi metodiniu vadovavimu bibliotekų darbui. Švietimo liaudies komisariatas, užsiėmęs organizaciniais darbais, metodinės pagalbos klausimus buvo atidėjęs į antrą vietą. Respublikoje veikė Lietuvos bibliotekininkų draugija, tačiau, neturėdama pavyzdžio, ji nepertvarkė savo darbo. Draugija stengėsi būti lyg ir patariamuoju organu prie Švietimo liaudies komisariato, nenukreipė pagrindinio dėmesio į bibliotekininkų ugdymo klausimus. Broliškosiose respublikose metodinio vadovavimo centrai buvo respublikinės bibliotekos. Mūsų respublikinė Centrinė valstybinė biblioteka iš esmės buvo kūrimosi stadijoje ir teikti pagalbos kitoms bibliotekoms nepajėgė.

Kadangi nebuvo metodinių centrų, tai 1940—1941 metais trumpalaikis bibliotekininkų apmokymas nebuvo suorganizuotas. Nebuvo išleista ir vadovėlių bei metodinių priemonių. Bibliotekininkai turėjo naudotis buržuazijos valdymo metais išleistu V. Ruzgo „Vadovėliu bibliotekoms“, kuris eile savo teiginių naujoms sąlygoms nebetiko.

Bibliotekų darbe buvo senoji formalizmo likučių. Pavyzdžiui, naujas knygas LTSR Valstybinė leidykla išleisdavo be kietų viršelių. Nors šių knygų skaitytojai nekantriai laukė, jos ėjo ne į bibliotekas, o į knygrišyklą. Knygrišyklą buvo perkrauta, čia knygos išgulėdavo porą mėnesių ir tik tada patekdavo į bibliotekas. Tai buvo negerovė, apie tai rašė to meto spauda. Padėčiai pagerinti Švietimo liaudies komisariatas kai kurias einamojo pobūdžio politines brošiūras bibliotekoms išsiųsdavo neįrištas. Tačiau ir tai neduodavo laukiamų rezultatų. Buvo bibliotekų, kurių darbuotojai, vadovaudamiesi sena „knygų apsaugos“ tradicija, rūpindavosi visų pirma šių brošiūrų įrišimu ir kol neįrišdavo jų, neinventorindavo ir skaitytojams neduodavo. Masinėse bibliotekose dar tebebuvo naudojamas formatinis knygų susatymo būdas, paveldėtas iš buržuazijos valdymo laikų praktikos. Šis būdas aiškiai netiko darbui naujose sąlygose.

Bibliotekos lėtai įsivaindavo masinio darbo formas, knygų propagavimo priemones. Be to, pirmuose šio darbo žingsniuose būta ir klaidų. Antai Vilniaus Valstybinio universiteto biblioteka Gutenbergui paminėti suorganizavo spaudos istoriją nušviečiančią parodą. Paroda sukėlė didelį susidomėjimą, tačiau susilaukė ir dalykiškos kritikos⁵⁶. Spaudos istorija joje buvo pavaizduota taip, kad daugiausia dėmesio buvo kreipiama į knygos techninę, medžiaginę pusę; parodoje nebuvo eksponuojama, pavyzdžiui, pagrindinių Lietuvos Komunistų partijos leidinių, atsišaukimų ir kt., kadangi jie buvo išspausdinti prastesniame popieriuje, blogiau paruošti techniškai.

Idėjinis persilaužimas bibliotekų darbo turinyje, senų kadryų perauklėjimas bei naujų išugdyimas — ilgesnio istorinio laikotarpio procesas. Šioje

⁵⁵ Macikas J. Reikia daugiau susidomėti valstybinėmis bibliotekomis. — Tarybų Lietuva, 1941, geg. 23.

⁵⁶ Zr. Vėbra S. 500 metų spaudos menui. — Darbininkų žodis, 1940, gruodžio 11.

srityje 1940—1941 metais buvo daug padaryta, o dar daugiau užplanuota, numatyta arba pradėta.

Broliškiųjų respublikų pavyzdžiu 1941 m. buvo užplanuota kiekviename apskrityje centre įsteigti kultūros namus. Kultūros namų struktūroje buvo organizuojami politinio švietimo darbo kabinetai. Sie kabinetai, greta kitų uždavinių, turėjo rūpintis visų kultūros-švietimo darbuotojų kvalifikacijos kėlimu⁵⁷. Be abejo, jau 1941 m. jie būtų pradėję teikti bibliotekiniams žymią pagalbą ir dalykinio, ir ypač politinio lavinimosi srityje, o ilgainiui būtų užtikrinę nuolatinį metodinį vadovavimą.

1940—1941 m. buvo paruoštas ir pradėtas įgyvendinti planas kvalifikuotiems bibliotekiniams ruošti. Pradedamas bibliotekininkų apmokymas liaudies universitetuose. Į Vilniaus Liaudies universiteto bibliotekininkystės kursus buvo užsirašę 243 asmenys⁵⁸. Tačiau 1941 metais Vilniuje šie kursai dar nedirbo. Kauno Liaudies universiteto bibliotekininkystės kursai darbą pradėjo 1941 m. kovo 3 d. Apie jų populiarumą byloja tas faktas, kad į juos kreipėsi ne tik kauniečiai, bet ir asmenys iš Kretingos, Biržų ir kitur⁵⁹. Liaudies universitetų auklėtiniai būtų suvaidinę lemiamą vaidmenį, vystant bibliotekų darbą respublikoje. Tačiau išleisti jų pirmąją laidą nespėta — darbą nutraukė vokiškųjų fašistų užpuolimas.

1941 m. pradėta rūpintis ir aukštos kvalifikacijos bibliotekininkų ir bibliografo ruošimu. Buvo numatyta Vilniaus Valstybiniame universitete veikusią Bibliologijos katedrą reorganizuoti ir nuo 1941/42 m. pradžios pradėti ruošti bibliotekininkus ir bibliografus. Tuo tikslu buvo pradėta ruošti darbo planus ir programas⁶⁰. Tačiau ir to, kaip žinoma, įgyvendinti neteko.

Karas ir vokiškoji fašistinė okupacija sutrukdė visus planus, nutraukė pradėtus darbus. Respublikos bibliotekoms, kaip ir visam liaudies ūkiui bei kultūrai, okupantai padarė nesuskaičiuojamų nuostolių. Buvo uždarytos pirkios-skaityklos, likviduotos profsąjungų bibliotekos, nuniokotos mokslinės bibliotekos. Iš 250 valstybinių masinių bibliotekų, išvadavus respubliką, buvo rasta tik 60. Masinės bibliotekos neteko pusės milijono knygų. Okupantai naikino komunistinę, antifašistinę ir kitą pažangią literatūrą. Ir jeigu ji išliko, jeigu šiandien mes turim 1940—1941 metų spaudos komplektų, tai tik dėka tų bibliotekininkų, kurie okupacijos metais, rizikuodami gyvybe, slėpė ir saugojo juos nuo sunaikinimo.

Tačiau okupantai negalėjo sunaikinti paties svarbiausiojo. 1940—1941 metai pažadino liaudies potraukį į žinias ir į knygą kaip į žinių šaltinį. Šis masių susidomėjimas knyga ir bibliotekomis išliko gyvas, jis buvo vienas iš ypač svarbių veiksnių, vykdant bibliotekų atstatymo ir išvystymo darbus pokariniais metais.

1940—1941 metai į mūsų bibliotekų istoriją įeis kaip didelių planų, didelių darbų ir žymių laimėjimų metai. Per vienerius tarybinio gyvenimo

⁵⁷ Zr. Apie organizuojamus kultūros namus.—Tiesa, 1941, kovo 13 d.

⁵⁸ Zr. Kronika Wileńska.—Prawda Komsomołska, 1940, 7 grudnia.

⁵⁹ Zr. Reikalinga tiksli informacija.—Darbininkų žodis, 1941, vas. 21.

⁶⁰ Zr. Bibliografijos žinios, 1941, Nr. 1, p. 33.

metus bibliotekinės statybos srityje buvo padaryta daugiau, negu per kelis buržuazijos valdymo dešimtmečius. Ir svarbūs čia ne vien tik kiekybiniai augimo rodikliai. Vietoje uždaros ir biurokratinės įstaigos, kokia anksčiau yra buvusi biblioteka, dabar pradėta kurti nauja biblioteka, populiari, atvira plačiosioms darbininkų ir valstiečių masėms, tikras kultūros židinys, sklaidžiantis žinias ir tiesos žodį, padedantis darbo žmonėms kovoti dėl šviesaus rytojaus.

Vilniaus Valstyb. universitetas
Bibliotekininkystės katedra

Įteikta
1960 m. kovo mėn.

БИБЛИОТЕКИ СОВЕТСКОЙ ЛИТВЫ В 1940—1941 ГОДАХ

К. СИНКЕВИЧЮС

Резюме

Восстановление советской власти в Литве в 1940 году открыло широкие возможности культурного строительства. Под руководством Коммунистической партии Литвы в республике началось осуществление широкой программы развития литературы и искусства, науки и просвещения, школ и библиотек.

Летом 1940 года в Литве имелось 161 государственная массовая библиотека, из которых лишь 18 были созданы до 1936 года, до принятия закона о библиотеках. Книжный фонд до 1500 книг имело 75% библиотек. Во всех библиотеках в 1939 году имелось 258 000 книг, значительную часть которых составили бульварные, религиозные или шовинистические издания. Библиотеками пользовалось 13 938 читателей, что составляло лишь 0,4% населения.

Библиотечное строительство в Советской Литве велось в соответствии с ленинскими указаниями о библиотеках и на основании опыта братских республик. Был разработан план расширения сети библиотек до 2000 и начато его осуществление. К 22 июня 1941 года в республике уже имелось 250 библиотек. Их книжные фонды были доведены до 750 000 за счет пополнения новыми изданиями и книгами библиотек помещений и закрытых организаций. Большую помощь в комплектовании фондов оказали библиотеки и разные другие организации братских республик, приславшие многие десятки тысяч книг.

Изменение содержания работы библиотек, пополнение их новыми книгами и периодикой, организация читальных залов при библиотеках отмена залогов и абонентной платы вызвали быстрый рост числа читателей. В конце 1940 года массовые библиотеки имели 60 331 читателя, а к 22 июня 1941 года, судя по темпам и отдельным примерам,— до 100 000.

Для более быстрого донесения книги и, особенно, периодики до масс сельского населения в 1941 году началось создание сети изб-читален. Первые 398 изб-читален открылись в апреле—мае.

Создавались профсоюзные библиотеки при клубах, фабрично-заводских и республиканских комитетах. Была создана Центральная профсоюзная библиотека с фондом 30 000 книг. Общее число профсоюзных библиотек достигло 300—400. Только в Вильнюсе имелось более 150 библиотек. Хотя в фондах многих профсоюзных библиотек имелось лишь по несколько сот или даже десятков книг, но ввиду своей актуальности они были популярными среди читателей.

В 1940—1941 годах укреплялись действующие и создавались новые научные библиотеки. Была создана крупная Центральная библиотека Академии Наук Лит. ССР, начаты работы по созданию Научной Медицинской библиотеки и Книжной палаты Лит. ССР.

Новые условия работы требовали подготовки новых и переподготовки старых работников библиотек. В работе библиотек еще наблюдались пережитки старого формализма, неуверенно внедрялись в практику передовые методы пропаганды книги.

Большую работу по переподготовке и воспитанию библиотекарей провели партийные и профсоюзные организации, печать. В 1941 году стала создаваться и система методического руководства в виде кабинетов политпросветработы при уездных домах культуры.

В целях подготовки новых квалифицированных работников библиотек при Каунасском и Вильнюсском народных университетах организовались курсы библиотекарей. Каунасские курсы с годичным сроком обучения начали работу 3 марта 1941 года. С начала 1941/42 учебного года было запланировано при Вильнюсском Государственном университете начать подготовку высококвалифицированных библиотекарей и библиографов.

Война и немецко-фашистская оккупация прервала все начатые работы, нанесла библиотекам республики большой урон. Были уничтожены избы-читальни и профсоюзные библиотеки, число государственных массовых библиотек сократилось до 60, а их книжные фонды — в три раза. Но оккупанты не смогли уничтожить главного — тяги населения к книге, к печатному слову правды, возбужденной в период 1940—1941 годов.

За 1940—1941 годы Советской властью в Литве в области библиотечного строительства было сделано больше, нежели за два десятка лет буржуазного господства. И главное не только в цифрах роста, а в том, что на место старого бюрократического учреждения стала создаваться новая, популярная в народе советская библиотека — яркий очаг культуры и просвещения.
